

MATIJA KLOMBNER IN VLAČIČEV VPLIV NA SLOVENSKE PROTESTANTE

Ko govorimo o duhovnih in z njimi neločljivo povezanih literarnih gibanjih 16. stoletja na današnjem slovenskem etničnem ozemlju, ne moremo mimo nekaterih imen, o katerih je literarna zgodovina povedala skorajda že vse, vendar moremo vedno znova na novo osvetliti odnose med posameznimi akterji, ki so oblikovali duhovno in kulturno podobo začetkov slovenske pisane besede. Med manj znana imena tega obdobja gotovo sodi Matija Klombner, za katerega velja, da je bil flacianist, predvsem pa eden prvih privržencev protestantizma na današnjih slovenskih tleh.¹

Flacijanizem in Slovenci v 16. stoletju

Flacijanizem kot protestantska verska struja se na slovenskih tleh omenja kot zatečeno dejstvo, manj pa imamo razprav, ki bi potrjevale izpričane miselne tokove pri posameznih avtorjih, razen seveda pri Trubarju. O Vlačičevem vplivu na slovensko reformacijo moremo govoriti zgolj pri posameznih delih, med katerimi je prav gotovo Trubarjeva pridiga o veri v prvi slovenski knjigi 1550.² J. Rajhman o Vlačičevem vplivu na Trubarja meni, da je bil Flacij vseskozi germansko čuteči genij, ki se je ukvarjal s praktičnimi problemi le v senci

- 1 Klombner je bil uradnik dežalnih stanov in okoli njega so se zbirali mestni sodnik Khisel, Jurij Sayerle, učitelj Lenart Budina in drugi. Prim. M. Rupel, *Primož Trubar. Življenje in delo*. Ljubljana 1962, 45.
- 2 J. Rajhman. *Teologija Primoža Trubarja*. (Ur.) F. K. Vrečko. Ljubljana: Teološka fakulteta 2008, 29; isti, *Prva slovenska knjiga v luči literarnih, zgodovinskih, teoloških in literarnozgodovinskih raziskav*. Ljubljana: Partizanska knjiga 1977.

teoretičnih vprašanj. V slovenske protestantske razmere ni vidneje posegel, posredno pa je ogrozil Trubarjevo smer prek Krelja, deloma Klombnerja, pa prek Gašperja Melisandra, ki naj bi odločneje spremenil prakso v slovenski protestantski cerkvi v smeri flacijanizma, pa ga je odpoved povabila kranjskih deželnih stanov prehitela. Vendar je Flacij bil navzoč v prvem katekizmu s svojo razpravo *De vocabulo fidei*, kar je v času interimskega obdobja v Nemčiji (1550) bilo dejanje, ki označuje Trubarjev odpor do interima. Pozneje se Trubar ni več srečal s Flacijem, pa tudi Flacijevega vpliva ne opazimo več v njegovih delih. Če govorimo o Vlačičevem vplivu v prvi slovenski knjigi, bi mogli reči, da je bil Trubar v Rothenburgu blizu flacijanizmu in da je kot »exul Christi« (pregnan iz domovine zaradi vere) razumel svoje poslanstvo v njegovem duhu. Pozneje se je kaj hitro otresel Flacijeve načelne zagrizenosti in se v württemberškem obdobju (Kempten) sprijaznil z zmernim bolj adiaforičnim načinom dela znotraj protestantizma. Trubarjevo poznejše razmerje do flacijanizma je mogoče razumeti tudi zaradi razmer, ki so vladale na Württemberškem, kjer je bil Flacijev vpliv nezaželen.³ Seveda pa je bilo začetno obdobje slovenskega protestantizma povsem drugačno, saj kot ugotavlja Vinkler, »odločna nedialoškost in zcela zavzeto vztrajanje pri dokončnem (prav) tudi ,ustanovitvenim očetom‘ slovenskega slovstva ni bila tuja, zlasti podjetnemu tajniku deželnih stanov Matiji Klombnerju ne, vendar se zdi, da je v ,cerkvi slovenskega jezika‘ vsaj v prvem poldrugem desetletju njenega obstoja za razliko od vseevropske odloč(e)nosti in izključujočnosti nekoliko prevladala eklektična, združujoča odprtost (do različnih smeri reformacijskega gibanja ali vsaj njihovih tekstov ali delov le-teh) – vsaj do flacijanstva, toda tudi do posameznih besedil schwenckfeldijanske in celo anabaptistične provenience.«⁴

- 3 J. Rajhman, *Slovenska reformacija v evropskem duhovnem previranju*. V: Znamenje 14 (1984), 5, 395-402; isti, *Flacijanstvo*. V: Enciklopedija Slovenije (III, Eg-Hab). Ljubljana: Mladinska knjiga 1989. Prim. tudi: M. Rupel, *Povabilo in odpoved Gašperju Melisandru*. V: SR 8 (1955), 209-224; M. Mirkovič, *Matija Vlačič Ilirik*. Zagreb 1960; O. Sakrausky, *Der Flazianismus in Oberkärnten*. V: Charinthia I, 171 (1981), 111-140.
- 4 J. Vinkler, *Uporniki, »hudi farjis« in Hudičevi soldatje. Podobe drugovercev v slovenskem protestantskem slovstvu 16. stoletja*. Ljubljana 2010 (v tisku).

Močneje kot pri Trubarju je mogoče zaslediti Vlačičev vpliv pri Sebastijanu Krelju, ki je bil učenec Matije Vlačiča Ilirika in nekaj let njegov ožji sodelavec. Vlačičeve ideje so zapustile trajne sledi v Kreljevi teološki misli, kar veje iz njegovega teološkega traktata *Christlich bedenken* iz leta 1562 in nadaljevanja tega traktata v *Antithesis v Otročji bibliji* iz leta 1567. Krelj v svojem traktatu iz regensburškega obdobja 1562 obravnava vprašanje angažiranja laikov v boju proti sektam znotraj protestantske Cerkve in zunaj nje. Laiki lahko z božjo pomočjo in s svojim znanjem uspešno branijo pravi nauk in krivega obsodijo, zato je nujno, da poznajo sekte in ločine znotraj protestantske vere. V *Antithesis* 1567 nadaljuje svoje razmišljanje s tem, da predstavi razlike v nauku med »evangeljskimi« in »papisti« ter nakaže možnost, kako bi lahko tudi manj učeni razpravljali z drugoverci. V obeh Kreljevih delih je vseskozi navzoča Vlačičeva misel o brezkompromisnem soočanju z drugače mislečimi, ko gre za večne in nespremenljive resnice vere. Neposredne vzporednice lahko najdemo v Vlačičevi disputaciji iz leta 1562, ko govori o prisili človeka v njegovi svobodni volji.⁵

Ko Mihael Kuzmič piše o Vlačičevem vplivu na slovenske reformatorje, ugotavlja, da so bili Vlačičevi osebni in korespondenčni stiki s slovenskim protestantizmom predvsem »spodbujevalni in operativne vsebine«. Študentje iz slovenskih dežel, ki so se šolali pri njem ali po njegovem priporočilu na drugih univerzah, so prinesli s seboj v domovino njegovo teološko usmeritev in odločnost, ohraniti jo. Ta pa vsekakor ni bila tako vplivna in trajna, kakor bi lahko bila, če bi se lahko šolali v primerni teološki ustanovi v domačem okolju, kar si je Vlačič srčno želel z ustanovitvijo teološke šole v Celovcu, Gradcu ali Ljubljani.⁶ Med Vlačičeve privržence med slovenskimi protestanti Kuzmič uvršča J. Juričiča, M. Klombnerja in S. Krelja, poleg teh pa nekatera manj znana imena slovenskega 16. stoletja. Ko

5 F. Krajnc-Vrečko, *Vlačičev vpliv v Kreljevi teološki misli*. V: *Matija Vlačič Ilirik*. Zbornik mednarodnog znanstvenog skupa. Labin: Grad Labin 2004, 197–210; ista, *Sebastijan Krelj in flacianizem*. V: *V edinosti* 56 (2001), 82-90.

6 M. Kuzmič: *Vpliv Matije Vlačiča Ilirika na slovenski protestantizem v 16. stoletju*. V: *Matija Vlačič Ilirik*. Zbornik mednarodnog znanstvenog skupa. Labin: Grad Labin 2004, 225–226.

omenjamo korespondenčne stike, je gotovo treba omeniti dopisovanje med Vlačićem in Matijo Klombnerjem, sploh pa nas zanima, kakšno vlogo je imel Matija Klombner v reformacijskih dogajanjih 16. stoletja, kakšna je bila njegova vloga v odnosih med tedanjimi slovenskimi in hrvaškimi protestanti, zakaj naj bi ga imenovali flacijanca,⁷ predvsem pa se sprašujemo, zakaj je Klombner v slovenski literarni in duhovni zgodovini manj omenjan.

Matija Klombner, organizator protestantizma in pobudnik prevajanja v slovenski ter hrvaški jezik

Matija Klombner je gotovo ena od kontroverznih osebnosti slovenske reformacije. Predvsem je večkrat omenjen kot mož, ki je sprva spodbudil P. Trubarja k novi veri in prevajanju v slovenski jezik, kasneje pa se je od njega oddaljil oziroma naj bi celo postal njegov sovražnik. Slovenski biografski leksikon mu namenja krajše geslo, iz katerega moremo razbrati, da je bil Matija Klombner organizator protestantizma v Ljubljani, kjer so se že leta 1527 okoli njega zbirali protestantsko misleči, njegova hiša pa je bila njihovo zbirališče. Leta 1529 je bil deželni pisar, 1530 tajnik deželnega sodišča, 1548–49 protipisar kranjskega vicedomata. Bil je v tesnih stikih z I. Ungnadom. Že pred 1560 je izgubil vse svoje službe in živel kot zasebnik ter hišni posestnik v Ljubljani. Bil je *nemiren duh brez globlje izobrazbe, intrigant in ambiciozen agitator*. Nasprotje med njim in Trubarjem se je posebej ostro pokazalo, ko je Trubar 1561 dobil v vpogled njegovo rokopisno zbirko slovenskih cerkvenih pesmi, ki jo je zaradi pomanjkljive vsebine in oblike, posebno pa zaradi izrazite protikatoliške osti odklonil. Klombner jih je za Trubarjevim hrbtom poslal 1562 Ungnadam v Urach; izšle so pod Trubarjevim imenom v Tübingenu 1563. Knjiga

7 Flacijanizem je ena od protestantskih smeri 16. stoletja, imenovana po njenem začetniku Matiji Vlačiću Iliriku (lat. Mathias Flacius Illyricus; *1520 Labin, †1575 Frankfurt), hrvaškem reformatorju. Bil je Melanchthonov učenec in v stikih z M. Luthrom. Po Luthrovi smrti se je sprl z Melanchthonom zaradi *Augsburške veroizpovedi*, ki da je po njegovem preveč prizanašala katoliškim načelom.

obsega najprej ponatis sedmih Trubarjevih pesmi iz 1550 in nato 60 pesmi raznih, povečini neznanih avtorjev in »prelagatelj«.⁸ Iz omenjenega gesla ne moremo razbrati, v čem naj bi Klombner sledil Vlačičevi verski usmeritvi, zato je toliko bolj zanimiva trditev, da je bil *nemiren duh brez globlje izobrazbe, intrigant in ambiciozen agitator*. Tako je Klombnerja prvi označil Theodor Elze, ko se je skliceval na njegovo podlo delovanje v odnosu do Trubarjevega dela in na njegovo vlogo v Trubarjevem sporu z I. Ungnadom zaradi hrvaških tiskov v uraški tiskarni.⁹ Elze je označil Klombnerja kot agitatorja in spletkarja, ki je predvsem zaradi svojega povzpetništva želel očrnuti Trubarja v višjih krogih.

Klombnerjevo delovanje v reformacijskem gibanju slovenskih in hrvaških dežel je strokovni javnosti približal I. Kostrenčič, in sicer z izdajo Klombnerjeve korespondence¹⁰ s sodobniki oziroma sodelavci uraške Ungnadove tiskarne. Kostrenčič je v tübingenski univerzitetni knjižnici naletel na številna pisma in druge dokumente, za katere je kmalu ugotovil, da so napisani nemško, vendar s slovanskim pridihom (*slavisch gedacht und deutsch niedergeschrieben*). V odkritem gradivu je bilo jasno čutiti neodjelnivo vnemo korespondentov okoli izdaj slovenskih in hrvaških tiskov, med katerimi je poleg Ivana Ungnada in tovarišev bil tudi Matija Klombner. Tako je Kostrenčič objavil dvajset pisem M. Klombnerja; ta je pisal P. Trubarju (pismo III, str. 3), Ivanu Ungnadu (XVIII, 33; XIX, 35; op. 13, 57; XXXVII, 60; XXXVIII, 63; XLIV, 70; XLV, 72; XLVII, 73; LXXVIII, 123; LXXX, 127; XCIV, 157; CII, 169; CIV, 171; CXVIII, 184; CXXVII, 197; CXXX, 201; CXXXIV, 209) in Nikolaju Pichlerju, meščanu iz Beljaka (XLVI, 72). Objavljena so tudi 4 pisma Klombnerju, in sicer pisma Jurija Vlahovića (XVI, 30) Johana Weixlerja (LIII, 81; LXXXIX, 140) in Franca Barbe (LV, 84). V vseh pismih si Klombner močno prizadeva za slovenske in hrvaške tiske v uraški tiskarni, hkrati pa je iz njih

8 J. Glonar, *Matija Klombner*, V: *SBL II*. Prim. tudi: Dimitz, *Geschichte Krains II*, Laibach 1875, 195; Elze, *Gesangbücher*, 4–15; isti, *Trubers Briefe*, 12, 67.

9 Th. Elze. *Primus Trubers Briefe mit den dazu gehörigen Schriftstücken*. Tübingen: Literarische Verein in Stuttgart, 1897, 12.

10 I. Kostrenčič, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur det Südslaven im Jahre 1559-1565*. Wien: Carl Gerold's Sohn, 1874.

mogoče spoznati Klombnerjev značaj, predvsem po njegovem sporu s Trubarjem leta 1562. Že Elze je opozoril na njegovo ljubosumno vedenje ob Trubarjevi vrnitvi v domovino leta 1561, saj ta kot intrigant 17. julija 1561 piše I. Ungnadu: »Gospod Primož se bo moral spopasti s hudičem! Bolje bi bilo, da ostane pri vaši milosti; vendar božja čast zahteva, da bo moral svoje življenje v strahu, stiski in nevarnosti podrežati evangeliju.«¹¹ Klub tej dvoumni izjavi je Klombner šel Trubarju naproti in ga je sprejel ob njegovi vrnitvi v Ljubljano 26. junija 1561, kar gotovo kaže na njegov intriguantski značaj.

Bolj kot Klombnerjev odnos do Trubarja nas zanima njegova zveza oziroma odnos z Vlačičem. Rupel je opozoril, da je Klombner v svojih prizadevanjih za hrvaške tiske bil v pisnih stikih z Vlačičem.

Klombnerjev stik z Vlačičem

V Kostrenčičevi korespondenci niso objavljena direktna pisma Vlačiču, vendar ga Klombner velikokrat omenja kot enega najpomembnejših akterjev v hrvaškem »delu« (*das Werk*) za tiskanje knjig. Dne 4. aprila 1562 Klombner piše Ungnadu: »Gospod Primož (Trubar) naj bi uporabljal in mora uporabljati živo besedo, če hoče ostati pri zdravi pameti in časti! Za pisano besedo trenutno ni nihče bolj sposoben kot Illyricus (Vlačič). Rojen je dvajset milj od tukaj, v Istri, zna dobro hrvaško, pa tudi glagolico in cirilico.«¹² V pismu Ungnadu 7. maja 1562 Klombner piše: »Gospod Illyricus namerava v Regensburgu ustanoviti nepopolno visoko šolo, to bi bilo zares veliko delo in velik napredek v tem božjem delu, s čimer bi vzgajali dobre in napredne ljudi, kar bo vaša milost nedvomno spoznala v njegovem načrtu. On namerava pomagati in bo pomagal pri tem delu vaše milosti, jaz pa naj bi vse nekoliko pospešil [...] vsa leta sem mu pisal, ker pozna jezik, saj je rojen v Labinu v Istri in je tudi rojak gospoda Štefana.«¹³ Ta Klombnerjeva izjava priča o tem, da si je več let dopisoval z Vlačičem predvsem v zvezi s prevajanjem, tiskanjem in

11 Elze, n.d., 135.

12 I. Kostrenčič, n.d., 72.

13 I. Kostrenčič, n. d., 75.

razpečavanjem hrvaških tiskov. Manj jasna pa je Klombnerjeva verska usmerjenost v smislu protestantske veroizpovedi 16. stoletja.

France Kidrič si je zastavil vprašanje, ali je Matija Klombner v svoji verski usmeritvi vplival na Primoža Trubarja ali pa je ta vpliv šel v nasprotni smeri, se pravi, da je Trubar vplival na Klombnerja. Na to vprašanje je odgovoril sam: oba akterja slovenskega 16. stoletja sta se že od leta 1535 razvijala samostojno in neodvisno drug od drugega in sta v času, ko sta se neposredno srečala, že imela izoblikovano vsak svojo ideologijo.¹⁴

Jasnejši odgovor na vprašanje o Klombnerjevi vlogi v duhovnem gibanju slovenskega 16. stoletja nam daje ddr. Igor Grdina, ki po Ruplu in Kidriču namenja več pozornosti Matiji Klombnerju in njegovemu delu. Po Grdini je duhovna in intelektualna podoba Matije Klombnerja, ki je med ljubljanskimi kritiki poznosrednjeveškega in renesančnega katolicizma bil sprva osrednji organizacijski duh, bila v prvi polovici 16. stoletja presenetljivo brezizrazna. Miselno je bil gotovo močno navezan na nemške centre reformacije, pozneje pa je obsojal Trubarjev zwinglijanizem – čeprav se je ta predvsem zavzemal za enotnost pod zürinško in luteransko usmerjenim »evangelijem brez človeških dodatkov«, in se v svoji teologiji prepuščal vplivom obeh vse do sklepa svoje *Cerkovne ordninge* (1564). Klombner, ki se je nagibal prej k delitvi kot k povezovanju, v sporazumevanju med kristjani različnih usmeritev ni videl prednosti niti možnosti.¹⁵ Grdina ugotavlja, da je več kot verjetno, da je Klombner, ki ni bil duhovnik, doktrinarne osnove svojega verovanja prevzel od drugih.

Kot primer zavračanja lahko postavimo Klombnerjevo stališče do slovenske *Cerkovne ordninge*. Trubarjeva *Cerkovna ordninga* iz leta 1564 je bila namreč sestavljena iz württemberske, mecklenburške, pa tudi iz nekaterih drugih. Danes govorimo o tem, da je Trubar zavzel svojo lastno (slovensko) pot v protestantizem.¹⁶ Klombner je Trubar-

14 F. Kidrič, *Ogrodje za biografijo Primoža Trubarja*. V: isti, *Izbrani spisi* I. Ljubljana: SAZU, 1978, 85.

15 I. Grdina, *Reformationsströme im slowenischen Raum im 16. Jahrhundert*. V: *Biblia Slavica*. Kommentare. Paderborn-München-Wien-Zürich: Ferdinand Schöningh, 2006, 16.

16 J. Rajhman, *Teologija Primoža Trubarja*.

ju očital, ker je bil prepričan, da je slediti samo enemu viru vrlina, nasprotno pa je bilo zanj prevzemanje pobud iz različnih teoloških izročil in smeri nekaj slabega. Po Klombnerju je bila Trubarjeva *Cerkovna ordnunga* nekaj zmedenega.¹⁷ Pozneje, ko je prišlo v luteranski teologiji do spora med filipisti in flacijanci, se je Klombner odkrito postavil na stran slednjih, saj si je vneto prizadeval za to, da bi drugega superintendanta protestantske cerkve v Ljubljani Sebastijana Krelja po smrti leta 1567 nasledil Kasper Mellisander, ki ga je priporočil vodilni regensburški protestantski pridigar Nikolaus Gallus. Slednji je bil znan kot privrženec Matije Vlačiča, saj je svojemu učitelju Flaciusu ponudil zatočišče, ko je ta moral bežati iz Jene.¹⁸

Klombnerjevo nagibanje k flacijancem ni jasno določeno. Nekateri so menili, da zaradi prepričanja in da mu je teološko najbolj ustrezalo Vlačičevo odločno zavračanje papistov, drugi pa so menili, da zaradi svojih ostrih osebnih sporov s Trubarjem. Trubar je po svojem dokončnem izgonu iz domovine in svoji ustalitvi na württemberskem popolnoma odkrito pristal pri filipistični razlagi luteranske misli in se je zavzemal, da bi vodstvo evangeličanske cerkvene organizacije v Ljubljani prevzel zagovornik te usmeritve.¹⁹ Ta posebnost, ki se je prijela po letu 1550 in se za nekaj časa – vsaj do Trubarjevega drugega izгона 1565 oziroma do čedalje odločnejšega uveljavljanja katoliške reformacije v notranjeavstrijskih deželah – tudi obdržala, je bila zagotovo vezana izrecno na osebo Primoža Trubarja kot ključnega organizatorja »Cerkve slovenskega jezika«, njenega prvega in ključnega superintendenta ter najpomembnejšega avtorja slovenskega slovstva 16. stoletja.

Sklepne ugotovitve

Za našo tezo, da je bil Matija Klombner flacijanec, ni globljih dokazov. Bil pa je zagotovo znanec ali celo prijatelj Matije Vlačiča (Flaciusa) Illyrika in tako tudi njegov somišljenik. Brez dvoma je

17 M. Rupel, *Primož Trubar*, 167.

18 M. Rupel, prav tam.

19 I. Grdina, *Od Brižinskih spomenikov do razsvetljenstva*. Maribor: Obzorja, 1999, 141.

imel velike zasluge za prevajanje in razširjanje tiska slovenskih in hrvaških knjig. Vendar ni bil globok mislec – pa tudi ne teolog – in tako tudi ne sogovornik v viharnih verskih razpravah 16. stoletja. Tudi literarno ni bil dejaven, kakor so bili drugi njegovi sodobniki. Izjema je njegova dopolnjena izdaja Trubarjeve pesmarice, kar pa je postal eden od glavnih vzrokov njegovega dokončnega spora s Trubarjem. Zaradi svoje nemirne narave se je nagibal enkrat k eni in drugič k drugi močni osebnosti svojega časa.